
HALKBİLİMİNE GİRİŞ I

Metin Merkezli Halkbilimi Kuram ve Yöntemleri

Metin Merkezli Halkbilimi Kuramları

- A) TARİHİ-COĞRAFI FİN OKULU
- B) TARİHİ YENİDEN KURMA KURAMI
- C) EVRİMSEL HALKBİLİMİ TEORİSİ
- D) PSİKOANALİTİK KURAMLAR
- E) MİT-RİTÜELİ HALKBİLİMİ KURAMI
- F) TARİHİ KÜLTÜREL HALKBİLİMİ OKULU
- G) BİYOLOJİK HALKBİLİMİ KURAMI
- H) SEÇKİN KÜLTÜRÜN DİBE BATMASI KURAMI
- I) İDEOLOJİK HALKBİLİMİ KURAMLARI
- İ) KÜLTÜRLER ARASI ÇAPRAZLAMA YÖNTEMİ
- J) YIĞIN KÜLTÜRÜ KURAMI
- K) YAPISAL HALKBİLİMİ KURAMLARI

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

Tarihi-coğrafi Fin Okulu'nun tarihçesi adından da anlaşılacağı gibi halkbiliminin Finlandiya başta olmak üzere Danimarka, İzlanda, Norveç ve İsveç gibi devletlerden oluşan İskandinav ülkelerindeki geçmişi ve gelişme çizgisiyle yakından ilişkilidir..

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

- Farklı amaçlarla başlamış da olsa, İskandinavya'da materyal derleme anlamında, halkbilimi faaliyetlerinin uzun bir geçmişi vardır.

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

- İsveç kralı Gustavus Adolphus'un 1632 yılında papazlara bugünkü folklor olarak adlandırılan malzemeyi toplamaları için emir vermesiyle başlar ve 1830'lardan sonra Herder ve Grimm kardeşlerin çalışmalarının tesiriyle daha istikrarlı bir yapıya kavuşur.

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

- Bu anlamda çağdaş İsveç halkbilimi çalışmalarınının başlatıcısı olan G.O.Hylten Cavallius(1818-1889) ve yayınladığı makaleleriyle halkbilimi kuramları tarihinde önemli yere sahip olan C.W.Von Sydow'un çalışmaları gösterilebilir.

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

Danimarkalı ilk halkbilimciler arasında, Ossiancılık akımının etkisiyle oluşturduğu “Eski Danimarka Baladları” adlı eseriyle Svend H. Grundtving(1824-1883) ve onun izinde yetişen E.T.Kristiansen(1843-19289) ile A. Olrik(1864-1927) sayılabilir.

Norveç’te ise Jørgen Moltke oğlu Moe Moltke ve Reider Th. Christiansen dünya çapında tanınmış önemli halkbilimcilerdendir.

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

Finlandiya'da ise halkbilimi çalışmaları Norveç'e benzemekle birlikte İsveç'ten farklı bir görünüş arz eder. Finlandiya on ikinci yüzyılda İsveç tarafından işgal edilerek bağımsızlığını kaybeder ve 1908 yılından sonra da İsveçlilerin yerini Ruslar alır. Finlandiya bağımsızlığını ancak 1918'de kazanır. İsveç, işgali süresince, Fin kültürünün bağımsızlığını ortadan kaldırmak için devamlı çaba harcamıştır.

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

- Ancak, Finliler arasında asıl milliyetçilik ve ona bağlı bağımsızlık hareketlerinin gelişmesi Fin aydınlarının, Fin halk kültürünü derlemek suretiyle yaptıkları çalışmaların sonucudur. Bu doğrultuda Herder'in fikirlerinden etkilenen Abraham Poppius ve AndersSjorgen adlı iki üniversite öğrencisi imkansızlıklar içinde derleme faaliyetlerine girişirler.

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

Fin halkbilimi çalışmalarının efsanevi temsilcisi Elias Lönnrot yıllarca süren çalışmaları sonunda “Kalevala” adlı epik destan parçalarını derler ve 1853 yılında yayınladı. Fin milliyetçilerinin bağımsızlık bayrağı haline dönüşen bu destan âdeta Finliler için kutsal bir metin özelliğine sahiptir.

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

Finler bağımsız bir kültürleri ve tarihleri olduğuna Kalevala ile inanmışlar ve Kalevala Finlandiya'nın bağımsızlık sembolü olmuştur.

A) Tarihi-Coğrafi Fin Okulu

Kısacası, Finli halkbilimciler tarafından sistematize edilip yaygın olarak kullanılması nedeniyle “Tarihi-Coğrafi Fin Yöntemi” bu sürecin ürünüdür. Bir başka ifadeyle, halkbiliminde masalların varyant ve versiyonları derleyip sistematik bir biçimde sıralayarak çalışılması Norveç, İsveç, Danimarka ve Finlandiya gibi İskandinav ülkelerinde kökleri Grunvting’in çalışmalarına kadar giden bir araştırma çizgisidir.

B) Tarihi Yeniden Kurma Kuramı

Halkbilimciler başta olmak üzere diğer sosyal ve beşeri bilimlere mensup bilim adamlarından bazıları, tarihin elde çok az delil bulunan kaybolmuş dönemlerini kavrayabilmek için halkbilimi ve halk yaşamı malzemelerinden yararlanmayı düşünmüşler. Bu nedenle tarihi yeniden kurma veya oluşturma paradigmasına dayanan bu kuramın kavramsal olarak başlangıcı, Grimm kardeşlere kadar uzanmaktadır.

B) Tarihi Yeniden Kurma Kuramı

Bu kuram Grimm Kardeşlerden Jacob Grimm'i etkilemiş ve J. Grimm "Teutonic Mytholog" adlı ansiklopedik çalışmasında sadece hayallerde belli belirsiz bir biçimde bulunan eski Alman tanrı ve tanrıçalarını canlandırmaya çalışmıştır.

Günümüzde de devam etmekte olan "sözlü tarih" çalışmaları halkbilimi ile tarih disiplinleri arasında son yıllarda gelişen metodolojisi ile çok büyük bir gelişme göstermektedir.

C) Evrimsel Kuram

- Bu kuram 19. Yüzyıl boyunca, İngiltere'nin sömürgecilik politikası ve Amerika Birleşik Devletleri'nde devam eden derlemelerin sonucu olarak ortaya çıkan çeşitli alan araştırmalarından elde edilen malzemeler sonucu ortaya çıkmıştır.
- “Evrimsel Halkbilimi Teorisi” veya halkbilimi çalışmalarında “İngiliz Antropolojik Folklor Okulu” olarak bilinen bu kuramın kurucusu İngiliz Sir Edward Burnett Tylor(1832-1917) dur. Onun yakın takipçisi de İskoç Andrew Lang(1844-1912) dır.

D) Psikoanalitik Kuramlar

- Halkbiliminin erken döneminde yaygın olan “Mitolojik Teori”nin çeşitli okullarının tek kavramlı ve sosyal olayları çoğu zaman tek nedene indirgeyerek açıklayan okullarına benzeyen halkbilimi kuramlarından birisi de psikoanalitik halkbilimi kuramı ve onun Wundt, Freud ve Jung’un adı etrafında oluşmuş okullarıdır.(Bu konu üzerinde 8.haftada daha ayrıntılı şekilde durulacaktır).

E) Mit- Ritüel Halkbilimi Kuramı

- Mit-ritüelist halkbilimciler göre kültür ve sanat ilkel insanın, dini ayinleri mahiyetindeki, ritüel törenlerinde yer alan davranışlarından, özellikle de kurban törenlerindeki kalıplaşmış hareketlerinden kaynaklanmaktadır.
- Mit-Ritüel Kuramının kurucusu Lord Raglan'dır.
- Raglan'a göre, mitlerin tarihsel bir olayla ilişkisi olsun olmasın, mitler dini öneme sahip unsurları bünyelerinde barındırırlar. Ona göre ritüeller de insani ihtiyaçlarla tekrarlanma gereğindedir ve bunun gerçekleşmesiyle mitler ortaya çıkmaktadır.

F) Tarihi Kültürel Halkbilimi Okulu

- İki temel üzerine Tarihi-Kültürel Okul ilk olarak tarihsel çözümlemenin zaman ve mekan içinde gerçeklerini nedensel olarak belirlemek ve ikinci olarak da Evrimsel Halkbilimi Kuramı ve Okulu'nun daha önce ele alınan yaklaşımının yıkılmasını hedeflemiştir.
- Kurucusu Friedrich Ratzel (1844-1904). Halkbiliminin hedefini insanın yeryüzündeki hareketleri olarak belirlerken, çevresel faktörlerin insan üzerine insan varlığından kaynaklanan faktörlerinde çevre üzerine tesirler meydana getirmesi gerçeğine dikkat çeker.
- Bu okulun gerçek kurucusu Fritz Graebner(1877-1934).

G) Biyolojik Halkbilimi Kuramı

- Kurucusu Arnold Van Gennep(1873-1957).
- Tarihi ön plana alan halkbilimi kuramlarını reddeder.
- Kurama göre halkbilimi yaşamakta olan olguyu incelemelidir.
- Halkbilimi gözlem yöntemini kullanmalıdır.
- Halkbilimi, “Gelenekler ve yaşam tarzlarının metodolojik, dolayısıyla bilimsel olarak çalışılmasıdır.
- “Geçiş törenleri”, doğum, sosyal erginlik, evlilik, babalık-analık, sosyal gelişme, mesleki uzlaşma, ölüm.

H) Seçkin Kültürün Dibe Batması Kuramı

- Alman halkbilimci N. Naumann “*Dibe Çökmüş Kültür Varlığı Teorisi*” (1922).
- Kültür varlıklarının oluşturucuları yukarı tabakadan, kabul edici aşağı tabakaya (halk?) sürekli ve aralıksız çöküşü ve “ilkel cemaat kültürü” haline dönüşmesi.
- Seçkin kültürün “aşağı tabakalara inmesini” veya “batmasını” ileri süren bir yaklaşımdır.
- Amaç, folklor unsurlarının, özellikle de “halk ağzındaki sanat türküleri” nin, kaynağını seçkin yaratıcı bireylere veya elitist kültüre bağlamaktır.

I) İdeolojik Halkbilimi Kuramları

- Bu kuram halkbiliminin, antropolojinin sömürgecilik aracı olarak kullanılmasına benzeyen, ideolojik maksatlarla kullanılması için geliştirilmiştir.
- Halkbiliminin ideolojik yönden işlenmesi, 19. yy romantik milliyetçiliğinden kaynaklanır.
- Halkbiliminin ideolojik amaçlarda uygulanması özellikle Nazi Almanya'sında ve Sovyet Rusya'da faşist ve komünist politik ideolojilerle bütünleştirilmiş ve halkbilimi bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

İ) Kùltùrler arası Çaprazlama Yöntemi

- Dünyanın her yerinden derlenen masal, efsane, türkù, bilmece, atasözü, halk inancı, gelenek, görenek, tören gibi her türlü halkbilimi ürünlerinin aralarındaki evrensel düzeni tespit edip ortaya koymak amacıyla, benzer kùltür belgelerinin daha ziyade sayılarına, örtüşen dizilerine ve denkliklerine dayanarak yapılan araştırma şeklidir.

J) Yığın Kültürü Kuramı

- 20. yüzyılda kentsel, teknolojik, seri üretim kültürü ile kırsal, köylü kültürü arasında savaş sürmektedir.
- Halkbilimi araştırmacıları 1960larda yığın ve halk kültürlerini yeniden yorumlamışlar, karşıtlıklar yerine içice geçme olgusunu görmeye başlamışlardır.

K) Yapısal Halkbilimi Kuramları

- Amaç, halkbilimi türlerini evrensel modellere ve formüllere indirgeyerek evrensel bazda mukayeseli çalışmaları kolay kılmak. Böylece insanlığın kültürel ve zihni gelişimini anlayıp açıklayabilmektir.
- Üç temel yapısal bakış açısı vardır:
 1. Kahraman biyografisinin yapısal çözümleme modelleri
 2. Vladimir Propp'un yapısal anlatı çözümleme ve
 3. Claude Lévi-Strauss ekolü yapısal çözümleme yöntemi (Yapısal Halkbilimi Kuram ve Yöntemleri üzerinde 10. haftada daha ayrıntılı olarak durulacaktır).

KAYNAKLAR

- Çobanođlu, Özkul. 2002. Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Dorson, M. Richard. 1968. The British Folklorists. Chicago: The University of Chicago Press.
- Dorson, M. Richard. 1959. American Folklore. Chicago: The University of Chicago Pres.
- Ekici, Metin. 2004. “Araştırma Yöntemleri”, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, editör: M. Öcal Oğuz, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 69-73.